

Un fragment de *Tristany de Leonis* en català, per A. DURÀN I SANPERE.

Ordenant uns documents de procedència notarial existents en l'Arxiu Municipal de Cervera, ens sorprengué l'aparició d'uns fulls contenint un escrit literari en prosa catalana. Major fou encara la nostra sorpresa en comprovar que es tractava d'un fragment, no per ésser molt breu menys interessant, de la versió catalana del *Tristany de Leonis*. Dificil seria esbrinar com havia anat a parar aquella graciosa mostra de la nostra antiga literatura dins un plec de documents notariais, inventaris i contractes de diferents dates i completament deslligats els uns dels altres.

Consta el nostre curt fragment de quatre fulls de paper de 225 x 155 mil·límetres, escrits en totes les planes (22 ratlles cada una), deixant amples marges a tot el volt i donant la impressió d'ésser unes fulles caigudes d'un llibre, conservant indicis d'haver estat cosides formant plec. La conservació és ben dolenta, havent sofert la part superior dreta l'acció destructora de la humitat. El paper porta la filigrana de la ballesta a punt de disparar. El caràcter de la lletra sembla acusar les darrerries del XIV.^è segle. L'escriptura és bona cosa descuidada, oferint diversos esmenats, repeticions i descuits de paraules. Falten les caplletres, i en son lloc queda un espai ample com si s'hagués tingut el propòsit de fer-les colorides.

L'episodi que ens dóna aquest fragment és el de la dolorosa naixença de Tristany al temps de morir la seva mare la reina Elisabella, i el rescat, per intervenció de Merlí, del rei Meliadux, encantat per la donzella de la torre perillosa, i de l'infant Tristany,

perdut en la forest, així com el segon matrimoni del rei i l'intent d'emmetzinament de Tristany comès per sa madrastra.

Per l'anàlisi que Löseth féu del *Tristany* francès en prosa, es veu que el nostre fragment correspon als paràgrafs 20-22.¹ No és de suposar que la traducció catalana comencés per la historia de Cornualla i Lionis abans del rei Meliadux, que ja dins el text francès sembla una antiga interpolació. És més lògic creure que la distribució d'aquesta part del llibre correspongués a la distribució del *Tristany* castellà, més sobri d'episodis i que comença directament per la historia de les filles del rei Felip. Si això suposem, el fragment de Cervera seria dels primers fulls del llibre, corresponent a part dels capítols 2 i 3 de l'edició del *Tristany* castellà feta pel Sr. Bonilla.² La versió catalana i la castellana es corresponen fidelment en tot el fragment de la catalana que posseim. Per això publicarem parionament ambdues redaccions perquè sigui d'una comparació més fàcil. Per la versió francesa, ens hem valgut de la edició de París de l'any 1533.³ Naturalment, la comparació del text francès, que reproduhim amb les versions catalana i castellana, no tindrà sinó un valor provisional. Caldria establir la genealogia dels manuscrits francesos i veure de quina branca poden haver derivat, directa o indirectament, els *Tristany*s ibèrics; manca però, fins ara, una edició crítica del *Tristany* francès en prosa.

En la transcripció han estat observades les normes següents: modificació de l'ús de les lletres majúscules, generalitzant-les en els noms propis, unificació de les *u* i les *v* i supressió de les *i* llargues; isolament de les partícules separables; s'ha puntuat i tancat dintre [] les lletres que manquen en l'original; les frases posades en boca de personatges les donem entre «»; les lletres de cursiva desfàn les abreviatures, i les altres modificacions, interpretacions o correccions les hem posades per nota.

1. LÖSETH : *Le roman en prose de Tristan, le roman de Palamède et la compilation de Rusticien de Pise* (Paris, 1890), en t. 82 de la *Bibliothèque de l'École des Hautes Études*.

2. BONILLA : *Tristan de Leonis*, Madrid, 1912.

3. *Les grandes proesses du tres vaillant noble et excellent chevalier Tristan fils du noble roy Meliadus de Leonnoys chevalier de la table ronde. Nouuellement imprime a Paris an Mil cinq cens XXXIII.*

ara cura mer co sabony q' nos
 mostres la rora p' lloja e mara
 ab nos p' deslumar lo Rey destra en
 rura e m'hi los reppos. **E dixt**
 Bem plau daró m' co panya d' x
 heró 2

B rat rora la gent fo ma
 alegria e donare amh' x ta
 hore **E** ell amenaló ala re. si p' llo
 ja **E** co fore agm m'hi dixt als p'
 calladors en rrató lathó en la rora
 e marars la gozela **E** lo para deslumi
 rar q' m' la llojans rora p' averura
 tobrill nos altra uegrata **E** los
 cauadors en mare en la rora e ocure la
 dongella 2 p' q' re lo rex ab gra joia
 enagre lo vela rora **E** toirnar p' m'
 ab lo rex molt alegres de lo curar
 hore tur p' mor **E** co l'ager. **E** la
 curar hore q' lue p' mor lo rex era
 deslumar e hore prop dia curar fo
 re poc e gra molt alegres **E** hore

Foli 1 r.

axi carament com sabem, que vos [nos]¹ | mostrets la torra peri-
llosa e anats...² | ab nos per desliurar lo rey d esta a[ven] | tura». E Merli los respos e dix los : | «be m plau; dats me companya de .x. [cava] | lyers.»

[A]b³ tant tota la gent fo mo[It] | alegre, e donaren a Merli .x. ca[va] | lyers, e ell amenals a la torra perillo | sa; e com foren aqui Merli dix als .x. | cavalyers : «entrats la hins en la torra | e matats la donzela e lo⁴ sera desliu | rat, que si la lexavetes viva, per aventura | tolriellvos altra vegada.» E los | cavalyers entraren en la torra e ocieren la | donçella, z preseren lo rey ab gran joya | e trageren lo de la torra, e tornaren sen | ab lo rey molt alegres vers la ciutat. | ⁵E com la gent de la | ciutat hoyren que lur senyor lo rey era | desliurat e que here prop de la ciutat fo | ren pocs e grans molt alegres⁶, e exiren

1. Cfr. amb la versió castellana : que nos vos mostreis. V. més avani.
2. Probablement manca una paraula de poques lletres que no ha deixat cap rastre en el paper.
3. És evident que ha de suplir-se la caplletra A.
4. S'ha de suplir : rey.
5. Esmenat : hoyren lur senyor.
6. Text : alegres.

E qui apen q' acual p' robre lur
 vor Eao, abgra honor amenax
 en po palbu E co lorey ffo ex po
 lau en corner de mana eta regna
 ploble Compara lida au comura
 a morta en la forest Oro la
 la herz fuyra p' palhor ole dos
 ratho q' uolien boquy E co l'hey
 res eres paraules egra nobella
 fon for - hira e cometa afer gra
 plant. e greu s' mb pe en q' cob
 ra E estech aqror agit por ay
 tra int q' anch nupit hom nol/
 porq' reconoran E co uench latre
 E co uench latre jora ey mana
 q' aglle dos Camyris q' fopu
 niarab'a q' uench ruyneris q' q'
 far rot po for po coma d'amer
 E rat lo: ay apella mli odro
 li lo meu cor amych uob ma
 uer peruy local mer E po jor
 peruyre a ure coma d'amer e q' fa

Foli I v.

[tot]s¹ qui a peu qui a caval per rebre lur | [sen]yor. E axi ab gran honor amenaren | [lo] en son palau, e com lo rey fo en son | [pa]lau, encontinent demana de la reyna | ... poble² Contaren li la aventura³ | [...] ⁴a morta en la forest, e com la | [donze]la here fuyta per pahor dels dos | [ca]valyes qui⁵ volien hociure. E com lo rey | [en]tes⁶ esta novella, | fon fort hirat, e comensa a fer gran | plant e greu, e mes se en .i^a. camb | ra. E estech aqui tot aquell jorn e aque | lla nit, que anch nuyll hom no l | poch aconortar. E com vench l altre⁷ | jorn, en mana que aquells dos cavaylers que fosen ju | sticiats a diverses turments, per que | tant tost fo fet son comandament.

[A]b⁸ tant lo rey apella Merli e dix | li : «lo meu car amich, vos m a | vets servit leyalment, e per ço jo us | servire a vostre comandament e que fa-

1. La s final és l'únic indicati d'una paraula desapareguda que l'espai ens fa suposar molt breu. La nostra lectura reforça el sentit de la frase.

2. Text : poble. Podria, potser llegir-se : a son poble.

3. Text : aveentura.

4. Cabría potser la lectura : [com er]a.

5. Sembla mancar : la.

6. Esmenat : estes paraules.

7. En el text està repetit : com vench laltre.

8. La caplletra es supleix fàcilment.

casti et regne tot co qd place p
 qd ptech lo meu car ahuch q us
 q anco ptear luy fait e qd mea
 menes assi p fer se per em
 res pas dem plan dars me nois
 sa qd quyl aler e nois e d'ouais
 re qm a copier e qd amener il
 us se Car jo se onel pteonq lo rex
 fo molt alegre calmpa mli e du
 is lo meu car amch molt s'ira
 es uot facti d'marmer lo rex
 feu aprenen x. cana d'ors ema
 nals q acompanye mli emli.
 t'auatra ab ioh' canayls e ab
 e ab governall q lo rex li dona p
 nois e ab .i. noisca d'p'ro comp
 ar et rex canys ala font d'ou
 fore ala font et lo mli d'ou agouid
 si p'abie l'ou e ell d'ou q no emli d'ou
 p'abie q esta l'oua qm q'api enesta
 font hexis lo rex m'uch p' frare pnam
 d'ou p'at d'ou p'uyd q d'ou venci en

Foli 2 r.

sats del regne tot ço que us placie, per | que us prech, lo meu car
amich, que vos | que¹ anets sercat l infant e que l me a | menets
assi, si fer se pot.» E Merli | respos : «be m plau; dats me nodri | sa
quil alet e nodris e cavaly | ers qui m accompanyen, e jo amenar lo |
us se, car jo se on es.» Adonchs lo rey | ffo molt alegre e abraza
Merli e dix | li : «do meu car amich, moltes graci | es vos fach.»
E mantinent lo rey | feu apareylar .x. cavalyers e ma | nals que
acompanyasen Merli, e Merli | cavalca ab los .x. cavaylers e ab² |
Governall que lo rey li dona per nodris e ab .ia. nodriça. E pres
comi | at del rey e anasen a la forest. E com | foren a la font del
leo Merli dix a Governal | si sabie legir e ell dix que no, e Merli
dix : | «sabies que esta³ letra diu que asi en esta | font hocis lo rey
March son frare Pernam. | E es scrit de despuys que Deus vench en

1. El sentit de la frase resta més clar suprimint aquest que.
2. En el text e ab està repetit.
3. Text : estra.

ita maria no fo fera ny tall rracio
 D'agstó lletres ny en q' ny canavells
 vna mlos et mo. D'aura nom h. j.
 cristay e latre. lancelor el lator galas
 eru gornal rendras la. j. d'agstó gorda
 ab rar partire se daq' evagueré aq'.
 cona ho la donçella estave ab hmfir
 Et co la donçella los vnu veny ach
 gra paor emó mas se fuzir nyat
 co poyé em h' h' vno roçella no nyat
 paor Et la roçella se gra e evench
 am h' ab hmfir q' reme en se lms
 car vch meza la qua mamlla el guse
 se co q' no ploras car nol potre aqua
 dar se la fam q' ams Et co m h'
 nyu hmfir rar be format dix
 als Cavallers q' ab ell heit q' par
 els sos canallers malvats q' nyat
 infant co qst volis destruyre p
 seu dycer ells los Cavallers foll
 toçell grame pagar Et n'li pit h'

Foli 2 v.

santa Maria no fo feta aytall tracio; | e aquestes letres dien que
.iii. cavaylles¹ | seran milos del mon. E aura nom la .i. | Tristany,
e l altre Lançalot, e l altre Galeas, | e tu Governall tendras la i.
d aquests gorda.» | Ab tant partiren se d aqui e vengueren a .i.^a. |
cova hon la donçella estave ab l infant | , e com la donçella los viu
venir ach | gran paor e mes mans per fugir aytant | com poch, e
Merli li dix : «donzella no ayats | paor.» E la donçella se gira, e
vench | a Merli ab l infant que tenie en son bras | e avieli mesa la
sua mamella el quex | per ço que no ploras, car no l podie aqua |
dar per la fam que avie. E com Merli | viu l infant tant be format
dix | als cavalyers qui ab ell heren : «que us par | dels dos ca-
vallyers malvats que aytal | infant com aquest volien destrohir?»
«per | Deu, dixeren ells, los cavalyers foll | consell s avien pensat.»
E Merli pres

1. El text ens dóna aquesta paraula en tres grafies distintes : cavalyers que es troba onze vegades (una de les quals cavallyers i una altra cavalyes), cavaylers o cavaylles, tres vegades i cavalles una sola vegada.

Infant e donall ala nostra q' ab
 tos Car gra mester i here Expre
 duo ala doylla p' m' en v' pala
 fre E m' donar ho font cher
 melhatu p' por q' rera bo goor
 so et p' m' q' h' auer fer E' a
 doylla du' h' amych eho es mo poron
 lo r' melia du' em' h' v' en l'omb
 E' co la doylla ior gra nouella
 font molt adgre m' h' h' m' par
 poss'auo e' du' anla m' l'om' don
 E' l'ig' d'elli ior font au' m' e' r'
 l'any' q' jo p' m' q' v' ior m' o
 curor lo r' co lo veur

an' h' cauallere h' doylla em' h'
 ab infant cub los cauallers
 etornare p' m' coit E' co font q'
 al palau m' h' p' m' infant
 E' la doylla al r' E' lo r' m'
 infant au' se format a' h' m'
 q' m' goe e' m' ala doylla p' m'

Foli 3 r.

l infant e donall a la nodrisa *que* l aley | tas, car *gran* mester li here; e puxs | dix a la donzella : «puyats en *vostre* pala | fre, e anem donar l infant al rey | Meliadux *son* pare *qui* us retra bon goar | do del servey que li avets fet.» E la | donzella dix li : «amich, e *hon* es *mon* senyor | lo rey Meliadux?». E Merli dix li : «en Leonis». | E *com* la donzella hoy esta novella | ffont molt alegre, mas d altra part | sospirave e dix : «ay la mia cara reyna | Elisabella! tant fort aventura es la mia *que* jo sens vos torn a *mon* | senyor lo rey *com* lo veure.¹

[D]onchs cavalcaren la donçela e Merli ab l infant e ab los cavalyers | e tornaren sen a la cort; e com foren sus | al palau, Merli presenta l infant | e la donzella al rey; e lo rey viu | l infant axi ben format ach ne | *gran* gox dix a la donzella : «prenets

1. Aquest passatge del text resta confós. En la versió castellana les queixes de la donzella tenen més extensió i un sentit ben clar. És de creure que el nostre fragment hagi sofert en aquest indret algún descuit de copia.

vos hy fait vromis loagoarta &
 avre deu vual lo deu hom gran & pur
 lo rex avraun anli xtrali lo bms plo
 col edix li lo meu loyall amich & deu
 dux sagit in fait inli li dux agit
 vire fill pea tot ve con tim. Cau
 vles q deu avec bons est mo goer
 tots los atre vna est la q. Edaco
 fo lo rex molt alegre & profana
 inli molta hora edix li & propos
 qta cost tot cos volges apres
 avo lo rex ginas agoumalt edix li
 ion coma mo fill qll prenca en
 goarta & tots mals noimms ego
 inall tot nos al rex edix li q est ho
 fane la mpper myor goarta q por
 puyt estre lo rex melia dux
 en lo regne pms mltor no
 a. n. no Cacay & n. no est pu
 & mltor vna altra dona dalt far

Foli 3 v.

vos l infant e tenits lo a goarda, *que* | apres Deu a vos lo deu hom
grair.» E puy | lo rey acostase a Merli e gitali lo bras *per* lo | col
e dix li : «lo meu leyal amich : *que* deu | esser d aquest infant?»
Merli li dix : «aquest | vostre fill sera tot be car de .iii. cava | lles
que deu aver bons ell *mon* sobre | tots los altres sera ell la .i.»
E d aço | fo lo rey molt alegre, e proferi a | Merli molta honra e dix
li *que* preses | de la Cort tot ço *que* volges; apres | aço lo rey giras
a Governall e dix li : «jo us coman *mon* fill, *quell* prenets en |
goarda de tots mals nodriments.» E Go | vernall respos al rey e dix
li que ell ne | farie la miyor¹ goarda que porie.

[E]² puy estech lo rey Meliadux | en lo regne sens mulyer
tro | a .ii. ans; e a cap de .ii. anys ell pres | *per* mulyer una altra
dona d alt logar³

1. *Esmenat* : migor. *Cfr.* milos foli 2 v.

2. *La caplletra es supleix fàcilment.*

3. *En el text la o està sobreposada a la g en forma desacostumada. La lectura, però, és fàcil. Compari's amb la frase de la versió castellana : vna dueña de alto linage.*

sagta dona esrech any ab lo Rey .
 lonchs temps q no poch aver infant
 negu C co un q no pote aver infant
 pensat ab si maria q fill Rey pasau
 desta vida q. B. rema ne Rey q
 ella come si regne p q maria ab si
 maria q ho no infant . B. enall
 guya q les gens no partat q pro
 nupch es repant ab y mo mo lo
 en . i . parell q filios espous en . i .
 finista q hera al cop q h dcs
 C. Rey en re si maria co . B. cum
 per bema sagta . y . C. en coner q
 ra mort C. m. here Rey castit
 gar q no gossave negar no beure
 si no p ma q gobnat C. estat any
 vench a talent al Rey q panas sola
 par ab . B. p co co se donave gra
 al es na co lo wa / B. era stay ca
 lor tal Rey pro per espousa amer . va

Foli 4 r.

e aquesta dona estech axi ab lo rey | lonchs temps *que* no poch aver infant | negu. E *com* viu *que* no podie aver infants | pensas ab si *matexa que* sill rey pasave | d esta vida *que* .Tristany.¹ remanrie rey. E | ella exirie del regne, *perque* tracta ab si | *matexa que* hocis l infant .Tristany. en tall | guisa que les gens *non* parlasen. E pres | cuxech e destempralo ab vi mes² lo | en .i. pareyll de flascons e posals en .i^a. finestra *que* era al cap del lit de .Tristany.; | e dix entre si *matexa* : «*com* .Tristany. aura | set beura aquest vi, e encontinent se | ra mort». E Tristany here axi castici | gat *que* no gossave mengar ne beure | si no per ma de Governal. E estant axi | vench a talent al rey que s anas solla | sar ab .Tristany. *per ço com* se donave gran | alegria *com* lo veyá. E feya gran ca | lor e al rey pres set e possa ament a la

1. El nom de Tristany el comencem a trobar indicat per la lletra inicial; una sola vegada reapareix la grafia anterior.

2. En el text mes està repetit descuidadament.

finem cum los plas cons ad corp
 et lit. S. C. e dix en jmarco agt
 in nich a ms godnall p lo men p
 fant en ago dix lo dex a. C. dolch
 fill darrers abeur saquex bre by
 e. C. dix ad bre manamer. Cell vey
 dix li dolch fill ara me donars e. C.
 manmer p leua en pos e laua la
 copa et or e omplih saqt u e
 donala al dex e co lo rex la rench
 en paina e volch beure la roma
 met mas acrdar e adir rex no
 ma de beure e co lo dex ago hoy
 rench se e dix S. e b ago verna
 p S. no beure p co dix ella co a
 quex u no es lo p abeur p
 auos adonchs lo dex apella. j.
 ca e feu h. beure daqt u ell
 ta caech demermer moit e co
 lo dex un ago fomok huar

Foli 4 v.

finestra e viu los flascons al cap | del lit de *.Tristany.* e dix en si
matex : «aquest | vi inch a mes Governall per lo meu in | fant»;
en aso dix lo rey a *.Tristany* : «dolch | fill darmets a beure d aquex
vostre vi», | e *.Tristany.* dix : «al vostre manament». Ell rey | dix li:
«dolch fill ara men donats»; e *.Tristany.* | mantinent se leva en
peus e lava la | copa del or, e omplilla d aquell vi, e | donala al rey.
E com lo rey la tench | en sa ma e volch beure, la reyna | mes mans
a cridar e a dir : «rey no | sia de beure». E com lo rey asso hoy |
tENCH se e dix : «que es asso, reyna?; | *perque* no beure?»; «per
ço, dix ella *com* a | quex vi no es bo *per* a beure *per* | a vos». Adonchs
lo rey apella .i. ca e feu li beure d aquell vi, ell | ca caech de *man-*
tinent mort, e *com* | lo rey viu asso fo molt hirat

Veu's aquí, ara, encarats els textos castellà i francès de què més amunt parlàvem:

... E dixeron : «pues que el es viuo, por amor del vos rogamos que nos vos mostreys a esta torre peligrosa, z librarlo hemos desta auentura». E Merlin dixo : «bien me plaze; dadme compañía de diez caualleros, que yo vos le fare auer; z la gente fue muy alegre, z dieronle diez caualleros. E Merlin e los diez caualleros partieronse luego de la ciudad, z fueron en demanda del rey Meliadux su senyor; z lleuolos Merlin a la peligrosa torre donde el rey su señor estaua. E quando los caualleros que yvan en demanda del rey fueron llegados, Merlin dixo a los diez caualleros; «entrad todos z muy de presto en la torre, z matad la donzella, z el rey vuestro señor sera librado; z mirad muy bien que, si la dexays viua, por auentura le encantara otra vez». E los caualleros entraron en la torre con gran astucia. z asi mataron la donzella. E despues de muerta, tomaron al rey con muy grande alegria, como aquellos que hauian sacado a su señor de cautividad; z asi ya tomado, sacaronle luego de la torre, z tornaronse con el a la ciudad muy alegres z pagados por su señor que hauian cobrado. E salieron de la ciudad, qual a pie, qual a cauallo, a rescibir a su señor con grande alegria, z llevaronlo al palacio. E quando el rey fue en el palacio, demando por la reyna, z los

... et merlin leur dist. Je vous diray comment vous raurez Meliadus vostre seigneur. Vous vous enyrez au chasteau de la roche qui est en celle forest vous le trouerez leans si enchante qui ne luy souuiet de luy, et ce luy a fait la damoyselle de leans. Prenez la Damoyselle et la mettez si a estroit quelle defface son enchantement, puis la metez a mort, car autrefois tiendroit vostre seigneur. Ceulx demandent a Merlin qui il est z comment il a nom, z il dit que nen dira riens, mais faictes ce que ie vous dy pour vostre preu, et ceulx le firent, car ils monterent tous armez z allerent a la roche z trouerent leur seigneur : si prindrent la damoyselle z la mirent si estroit quelle deffist son enchantement z puis la mirent a mort. Lors en ramenerent leur seigneur Meliadus. E Merlius qui fut demoure leans appella ung damoysel quil vit leans moult bel z moult preu qui de Gaille estoit ne, mais il sen estoit fouy oultre la mer pour ung sien frere quil auoit occis, z estoit celuy damoysel appelle Gouernail. Merlin qui bien le congnoissoit luy dit. Si ie cuidoye que tu le hoir de Leonnoys gardasse loyaument que mal ne luy venist per ta garde ie le te bailleray et feroye bailler. Sire dist il ie le garderay se dieu plaist que mal ne luy viendra

caualleros contaronle como era muerta en la floresta por buscar a el, e como hauia lleuado consigo vna donzella, la qual hauia estado a su finamento, e tenia consigo al infante que hauia parido; e fue ventura que en aquella sazón auian llegado allí do la Reyna estava muerta, dos caualleros de su casa, e fallaron así a la Reyna, e a la donzella, e al infante. E ellos preguntaron a la donzella como hauia sido aquella auentura. La qual les conto punto por punto todas las cosas que le hauian acaescido. E los falsos caualleros, como malos e desleales, querian matar al infante, por quedar ellos en el Reyno por señores. E la donzella conoció sus malas intenciones, e rogoles que no hiziesen tal cosa, que ella se yria con el do jamás fuese vista, la qual lo fizo así, «e nos no sabemos della ninguna cosa. E tenemos, señor, estos caualleros para dellos hazer justicia, la qual podeys, señor, vos azer. E todo lo que hauemos dicho, lo sabemos por boca de Merlin, al qual podeis preguntarlo, que lo dirá mas por estenso; e creemos que también sabrá dezir del infante donde está». E quando el Rey oyó esto, fue muy ayrado e muy triste, e hizo muy grande duelo, e metiose en vna cámara, e estouo allí todo aquel día e aquella noche, que ninguno no lo podía conortar. E quando vino otro día, mandó que los caualleros fuesen justiciados de muchas justicias, e así fue fecho.

per ma garde. Et quant il eust ce dit Merlin le print et le mena a vne fontaine qui estoit appellee la fontaine Bargaigue e y auoit illec ung Perron de marbre e dessus ce Perron auoit lettres escriptes qui disoyent Icy viendront les troys bons Cheualiers e tiendront leur parlement de la fiere : cest Galaad, Tristan e Lancelot. Lors dist a Gouernail. Vois tu ces lettres. Sire ouy mais ie ne scay qui sont ces Cheualiers du monde qui tant feront darmes que on ne parlara par tout fors que de eulx. Or saches que l'hoir de Leonnoys que tu nourriras en sera l'ung or garde quil nayt mal. Sire dist Gouernail non aurait se dieu plaist. Lors se partirent de la fontaine et vindrent a la damoyselle qui lenfant gardoit e luy dirent quelle apportast lenfant en la cite dabisme ou elle trouueroit son pere si tost ny scauroit venir. Quant la damoyselle l'entendit si eust paour que se elle detenoit lenfant par force quelle ne fust destruite. Si print lenfant et lemporta en la cite et le baillerent a son pere qui ia estoit reuenu, mais moult dolent estoit de la Royne qui estoit morte, mais quant il vit lenfant que il cuidoit auoir perdu si se reconforta. Quant ceulx de leans virent Merlin si dirent au Roy Sire de part dieu et de part cestuy nous auons nous recouure ce ne fut il iamais ne vous eussions este querir. Roy dist Merlin ie tay fait bonte mais ie lay fait plus pour aultruy que pour toy, fais bien garder cest enfant car ce sera grant chose de lui. Quant le Roy ouyt Merlin si scure-

[III.]

DE COMO EL SABIO MERLIN DIXO AL
REY MELIADUX QUE LE TRAHERIA
A SU HIJO TRISTAN.

Entonce hizo el rey Meliadux llamar a Merlin, z dixole : «Mi buen amigo, vos me auedes seruido muy lealmente, z por esto quiero siempre vuestra compañía, z que hagays de mi reyno todo lo que os pluguiere; z ruegovos, mi buen amigo, que me busqueis al infante z que me lo trayays». E Merlin dixo : «A mi plazze; dadme ama que le de a mamar, z caualleros que le acompañen, que yo se donde esta». Entnce fue el rey muy alegre, z fue a abraçar a Merlin, z dixole : «El mi buen amigo leal, muchas gracias a vos por tan señalados seruicios como me hazey». Entonces hizo aparejar diez caualleros, z a Gorualan que le dio por ayo, z despediose del rey, z fueronse su camino, z yvan hablando de la gran traycion que los caualleros querian fazer, z que bien hauian merescido la cruda z graue pena que se les hauia dado. E quando llegaron a la fuente del leon, Merlin llamo a Gorualan, z le pregunto si sabia leer. E Gorualan le respondio que si. «Pues aqui en estas letras dize, que aqui mato el rey Mares a Pernan su hermano; z digovos que, despues que vino Dios en nuestra señora, nunca fue hecha tal traycion como esta, z fue el mayor agrauio que nunca hermano hizo a otro, no lo meresciendo; que si el rey Mares houiera creydo lo que Pernan le

ment parler si luy demanda qui il estoit et comme il auoit nom et merlin luy dist, ie te diray qui ie suis, maisque tu a autruy ne me descouures, et le roy luy promist que non feroit il, et lors luy dist. Je suis Merlin le prophete et te ay oste de prison ou la damoyselle te auoit mis par son enchantement, mais ie lay fait plus pour altruy que pour toy. z saches que ton filz sera ung des trois meilleurs cheualiers du monde et garde que il nayt autre garde fors que Gouernail de Gaule, z le roy dit que ainsi fera il comme il dist. Et lors sen part Merlin que oncques ne voulut demourer pour priere que le roy luy fist : z lors le roy demande se son enfant est chrestien. Sire dist la damoyselle ouy et a nom Tristan, ce nom luy bailla sa mere quant elle morut. Et le roy prent lenfant et le baille a garder a Gouernail qui puis le garda si loyaument quil nen deust estre blasme et luy fist querir nourrice telle comme il luy appartenoit...

(*Segueix la relació de com el rei March occí el seu germà Pernehen en la font del Lleó.*)

dezia, creed que fuera massu honrra, que hauer hecho tal traycion; z tiempo verna, que lo que no quiso creer a Pernan no le ouiera fecho daño, z le pesara de su muerte». Entonces le dixo que tres caualleros auian de ser los mejores del mundo, «z sera el vno Tristan, z el otro Langarote, z el otro Galaz. E tu, Gorualan, ternas el vno destes en guarda, z puedesde llamar bienauenturado»; z desde alli fueron a vna cueua donde la donzella estaua con el infante, z la donzella quando los vio, houo gran miedo. E tenia la teta en la boca del infante, porque no llorase, z ella no hauia leche, z començo de huyr tanto como ella pudo, z dixo: «Señores caualleros, yo demando en merced que no me tomeys este infante, porque es de tal linaje, que, si lo conosciesedes, le hariades toda honrra». E Merlin le dixo: «Donzella, no ayays miedo». E ella se fue para el, z Merlin dixo a los caualleros: «¿que os parece de los caualleros malos que tal infante como este querian matar?» «Por Dios, dixeron ellos, mal se lo auian pensado». E Merlin tomo el infante z diole al ama que le diese a mamar, que grand menester lo hauia, z dixo a la donzella: «Subid en vuestro palafren z lleemos al infante al rey Meliadux su padre, que vos dara buen galardon por el seruicio que le haues hecho». E la donzella dixo: «¿do es el rey mi señor?» E Merlin dixo: «en la ciudad». E quando hoyo estas nueuas, fue muy alegre, començo de llorar z dixo: «¡Ay, mi señora, que fuerte ventura es la mia, porque yo torno

sin vos!; ¿que me dira el rey mi señor, e con qual razon yo yre ante el rey e ante los de su corte? E pluguiese a ti, señor, que yo no fuese agora viua». Estas e otras muchas cosas dezia la donzella, que hera lastima de la oyr; e los caualleros la consolaron quanto pudieron, e luego caualgaron todos e anduieron tanto que llegaron a la corte, e entraron por el palacio, e Merlin tomo el infante a la donzella, e presentole al rey. E quando el rey vio el infante tan hermoso, ouo muy gran plazer, e dixo a la donzella : «La mi leal donzella, tomad el infante, e tenedlo en guarda, que después de Dios, a vos lo deuemos gradescer». E despues llegose el rey a Merlin, e echole el braço al cuello e dixole : «El mi leal amigo : ¿que deue ser deste infante?»; e Merlin dixo : «Deste hijo vuestro sera todo bien, que tres caualleros seran en el mundo, e sera el vno d ellos». E desto fue el rey muy alegre, e hizole luego baptizar, e pusole nombre Tristan, asi como la donzella dixo que le hauia puesto su madre antes que finase, e fizo a Merlin mucha honrra, e dixo que tomase todo lo que quisiere.

E despues el rey llamo a Gorualan e dixo : «Yo vos do en encomienda al infante mi fijo, e que vos seays guarda del, e que lo castigues, e que lo enseñes todos los buenos enseñamientos e costumbres que pertenescen a hijo de rey». E Gorualan dixo que asi lo haria con toda la mejor guarda que el podiese.

E así estando el rey en su reynado hasta dos años biudo, a cabo destes dos años tomo por muger a vna dueña de alto linaje, z estouo con ella vn tiempo que no pudo hauer hijos en ella. E penso la reyna que, si el rey muriese, que Tristan sería rey z señor del reyno, z que ella saldría del reyno, pues quel rey no podia en ella hauer hijos; z penso de catar manera como matase a Tristan, en guisa que las gentes no lo supiesen; z tomo arsenico z des-templolo con el vino, z metiolo en vn barril de plata muy secreto, z pusolo a vna finiestra a la cabeçera de Tristan. E dixo entre si misma: «quando Tristan houiere sed, no haura entendimiento, z beuera deste vino z morira». E Tristan hera assi castigado, que no osara comer ni beber sino por mano de Gorualan. E estando assi el rey, se fue vn dia auer plazer con Tristan, porque el rey hauia grand alegría quando le veyá asi hermoso; z al rey tomole sed, z paro mientes a la finiestra, z vio el barril a la cabecera de Tristan, z dixo entre si mismo: «este vino ha aqui puesto Gorualan, para que beua el infante»; z dixo: «Hijo: dadme a beber deste vino»; z Tristan se leuanto en pie, z lleuo vna copa de oro z hinchola de aquel vino, z diola al rey; z teniendola en la mano leuandola a la boca para beber, violo la reyna, z començo de dar bozes z gritar, z dixo al rey: «¡no beuays!» z el rey, quando lo oyo, dixo: «¿Que es esto, reyna?; ¿porque no beuere deste vino?»; z respondió: «porque no es buen breuaje para

COMMENT LE ROY MELYADUS ESPOUSA LA FILLE DU ROY HOUEL LAQUELLE CUIDA EMPYSONNER TRISTAN.

Or dit le compte que grant piece pe temps fut veufue le roy Melyadus z quant il luy pleust estre marie si print la fille au roy Houel de Nantes de la Petite Bretagne qui moult estoit belle et iolye z bien enuoysee et malicieuse, si commença a aymer par amour. Tristan estoit ia grant de la age de sept ans, si estoit si bel que nul ne fut oncques de sa beaulte fors seulement Lancelot; ces deux passerent tous autres damoyseaulx de bonte z de beaulte z de cheualerie...

(Segueix l'emmetzinament frustrat de Tristany comès per sa madrastra ila mort del fill d'aquesta per haver begut les metzines disposades per a Tristany.

... Et la royne qui de ce ne sceut mot pour chassa la mort de Tristan tant quelle peut: si avoit mis arriere en vng vaisseau venin z le cuidoit donner a boire a Tristan. Si aduint vng iour que le roy estoit en sa chambre tout seul et Tristan que moult ayroit: si fist chault z eut soif e dist a Tristan son fils, va si me apporte a boire. Et Tristan sault et prent le vaissel au venin qui ne sen donnoit de garde z verse en vng hanap et porte a son pere a boire. A tant la royne qui entra en la chambre quant elle voit Tristan tenir le vaissel qui donnoit a boire a son pere: si lui escrie. Ha ha sire mal beuriez: car vous seriez mort: et le roy se retraict, et dist. Dame

vos». E el llamo a vn su can z diole a beuer, z el can fue luego muerto. E quando el rey vio esto, fue muy ayrado ...

(*Tristan de Leonis*, ed BONILLA, ps. 7-12.)

quest ce donc : et elle ne luy vout pas dire que cestoit venin : pource que il ne luy mist sus quelle le vouldist occire, si luy dist. Le boire nest pas bon pour vous. Et pourquoy faict le roy, et elle ne dist mot : le roy entra en pensee que cestoit venin tout appareille pour sa mort: si dist. Dame vous le beuerez ou ie vous occiray. Certes sire vous le pouez faire, car ie nen beuray ia. Non dist le roy z ie vous feray doncques mourir dautre mort que vous ne vouliez moy. Lors appelle tous seu barons z leur compte ceste aduventure. Quant la royne voit que elle estoit accusee si dist, Je ne lay pas appareille pour vous. Et pour qui doncques il conuient que ie le sache : et elle luy crie mercy, ce na mestierdist le roy vous le direz. Lors courut le roy a son espee et la traict hors du fourreau et dist que selle ne luy dist quil luy coupera la teste : et elle eut dubtance : si commença a plorer et dist que elle lauoit appareille pour faire mourir Tristan... (*Les grandes proesses du... Tristan*, ed. París, 1533, fs. 20 v.^o-22.)

Comparant el fragment de la versió catalana amb el passatge corresponent de la redacció castellana, trobem de primer una transmutació dels noms propis : el rei *Marc* conserva aquest nom (*March*) en català, mentre que es converteix en *Mares* en l'edició castellana, i en *Mars* en el ms. castellà inèdit de Roma. *Gouernal*, *Gorneval*, *Gourneval* o *Gouvernail*, de la prosa francesa, segueix essent *Governall* en el fragment català, i es torna *Gorvalan* en el text del Sr. Bonilla i *Gorvanao* en el ms. de Roma.

Aquest ms. de Roma (Biblioteca Vaticana) conté una altra versió del *Tristany* castellà, distinta de llenguatge i construcció, però que es correspon fidelment amb el text editat en la distri-

bució dels episodis, denotant un origen comú. No podem fer la comparança del nostre fragment amb el ms. de Roma, perquè aquest, que no és complet, comença justament unes quantes ratlles més enllà d'on acaba el fragment català.¹

Per regla general els noms propis del text català són més atansats als noms de la prosa francesa que els de les dues redaccions castellanes.

Salvades lleugeres diferències, la conformitat del text català amb el castellà és absoluta. La relació va seguint per un igual en ambdúes versions. Es nota, però, en la redacció castellana, una major amplitud d'expressió, no pas per trobar-s'hi frases noves, sinó per la repetició de paraules i frases ja anteriorment citades. Un bon exemple d'això que diem és el passatge de la narració de la mort de la reina que els cavallers fan al rei Meliadux. En la versió castellana, aquesta narració és detallada, i s'hi repeteix la relació de la mort de la reina, la traïció dels cavallers i la fugida de la donzella amb l'infant, tal com havia estat descrita més amunt. En la traducció catalana, en canvi, la relació dels cavallers al rei és brevíssima i feta com si persistís el record d'una relació anterior.

Mes enllà, quan Merlí i Governall van a cercar l'infant Tristany, en arribar a la font del lleó, dita *brahaigne* en la prosa francesa, Merlí pregunta a Governall si sap llegir, i la resposta és contradictòria entre ambdúes versions.

Un altre passatge queda més clar en el text català que no en la prosa castellana:

E la donzella dixo : «¿do es el rey mi señor?» E Merlin dixo : «en la ciudad». E quando oyo estas nuevas, fue muy alegre, començo de llorar e dixo : (*Tristan* ed. BONILLA, p. 10.)

E la donzella dix li : «amich, e hon es mon senyor lo rey Meliadux?» E Merli dix li : «en Leonis». E com la donzella hoy esta novella ffont molt alegre, *mas d'altra part* sospirave e dix : (*Tristany*, frag. de Cervera, f. 3 r.)

1. El nostre amic D. R. d'Alós ens ha permès veure la copia que ell havia tret del ms. de Roma, i que encara és inèdit. El Sr. Bonilla en prepara una edició (*V. Tristan, Introducción*, p. XXXVIII), que ha d'ésser publicada per la Sociedad de Bibliófilos Madrileños.

En la prosa francesa la madrastra de Tristany prova per dues vegades d'emmetzinar-lo. El text castellà muda l'ordre d'aquests emmetzinaments, i hem de suposar que així mateix devia passar en la versió catalana, per més que en el nostre curt fragment no es troba complet aquest passatge; el fet de contenir la relació del segon emmetziment, de la prosa francesa, i l'exacta correspondència en aquesta part amb la versió castellana, no ens deixen lloc a dubte.

Encara podem portar una altra aclaració al text castellà per la comparació amb el fragment de prosa catalana:

z Tristan se levanto en pie, z llevo
vna copa de oro z hinchola de aquel
vino, z diola al rey; (*Tristan*, ed.
BONILLA, p. 12.)

e Tristany mantinent se leva en
peus e lava la copa del or, e ompli-
lla d'aquell vi, e donala al rey.
(*Tristany*, frag. de Cervera, f. 4 v.)

És més correcte el text català. Evidentment, en el text castellà hi deu haver un error de copia o d'impremta en l'edició antiga (1501), convertint-se *lavó* en *llevó*.

El fragment català de *Tristany* ve a remoure moltes de les qüestions suscitades al voltant del *Tristany* castellà.

En primer lloc l'aparició d'aquest fragment sembla atacar el prestigi d'originalitat del text castellà. Aquest, és cert que *no coincide con ninguno de los textos conocidos del francés*, com fa ressaltar el Sr. Bonilla en la Introducció de la seva edició del *Tristan*;¹ però això no vol dir forçosament que l'arreglador castellà compongués una forma nova amb els fruits abundosos de la propia collita. Tenim, d'una banda, el ms. de Roma amb una altra traducció castellana que va seguint de pas en pas la versió editada. Ajuntem-hi ara el fragment català, i tindrem tres versions (dues de castellanés i una de catalana), que han de derivar d'un original comú, al qual es devien adaptar estretament. ¿Fou aquest original desconegut una versió francesa distinta de la cíclica, o fou una traducció provençal? ¿Hem d'admetre, potser, alguna d'aquestes tres versions com a original,

1. Lloc citat, p. L.

i com a derivades les altres dues? Aleshores, ¿quina devia ésser l'original?

La llegenda de *Tristany* fou abans popular a Catalunya que a Castella, com reconeix el mateix Sr. Bonilla,¹ i en general la literatura francesa s'havia obert un camí natural per anar a terres de Castella, passant per Catalunya després d'haver-se aturat a Provença la major part de les vegades. Això no vol dir que sostinguem nosaltres la teoria que la versió castellana del *Tristany* deriva d'un *Tristany* català, sinó que, no excloent-ne la possibilitat, més ens inclinem a creure en l'existència d'un original francès, o millor provençal, avui perdut. Notem que en el fragment català es troba abundantment la grafia *cavalymers*, que pot tenir-se per un provençalisme.

El descobriment d'un fragment del *Tristany* català ha vingut a esclarir una antiga qüestió de la literatura catalana.

L'autor desconegut del *Curial i Guelfa* declara, en paraules ben clares, l'existència en ple segle xv.⁴ de traduccions catalanes del *Lançalot* i del *Tristany*:

«En aquest libre, se fa mencio de cauallers errants, jats-a que es mal dit errants, car deu hom dir caminants. Erre, es vocable frances e vol dir cami, e errar vol dir caminar. Empero yo vull seguir la manera d'aquells cathalans qui trasladaren los libres de *Tristany* e de *Lançalot*, e tornaren los de lengua francesa en lengua cathalana, e tots temps digueren cauallers errants, car aquest vocable errants que vol dir caminants, nulls temps lo volgueren mudar, ans lo lexaren axi; no se la raho perque, e axi dire yo errar per caminar, seguint la costuma dels antichs, jatsia que parlarre impropri e sere algun poch digne de reprehensio.»²

Un fragment de la traducció catalana del *Lançalot* salvat en l'arxiu parroquial de Campos (Mallorca)³ vingué a comprovar una part de l'afirmació de l'autor del *Curial*: ara el fragment de

1. Sobre les al·lusions de la llegenda de *Tristany* en la literatura catalana, vegi's principalment SUDRE: *Les allusions à la légende de Tristan dans la littérature du moyen âge*, en *Romania*, XV, 534 i seg.; A. RUBIÓ: *Noticia de dos manuscrits d'un Lançalot català*, en *Revista de Bibliografia Catalana*, any 1903, p. 5 i seg.; BONILLA: ob. cit.

2. A. RUBIÓ: *Curial y Guelfa*, Barcelona, 1901, p. 124-5.

3. A. RUBIÓ: *Noticia de dos manuscrits d'un Lançalot català*.

Tristany aparegut a Cervera acaba d'esclarir aquest problema. Encara Menéndez Pelayo sostenia que a Catalunya no havia arrelat la literatura cavalleresca, dient que, malgrat en els inventaris es trobessin freqüentment versions franceses d'aquells llibres, «apenas se conoce traducción catalana de ninguno de ellos».¹

Aquest concepte s'haurà d'anar modificant a mesura que els nous descobriments ens vagin reconstituïnt el tresor perdut de la nostra antiga literatura. Així mateix s'hauràn d'anar eixamplant aquells tres camins per on la literatura catalana entra en el camp de la novel·la cavalleresca, que assenyalava el Sr. Bonilla.²

És evident que la faula del *Tristany*, com la de tants altres herois de les llegendes de la Taula Rodona, era coneguda i familiar de tots els nostres escriptors. D'ençà dels trovadors, passant per En Cerverí de Girona i En Guillem de Cervera fins als poetes de València del xv.^èn segle, és sovintejada la cita dels amorosos afanys de *Tristany* i del seu fatal lligam amb la reina Isolda. Aquest record, però, no és, moltes vegades, sinó un tòpic literari, imprecís, que van copiant-se els uns dels altres mentre dura el ressò de la Taula Rodona dintre la nostra literatura. *Tristany*, personificant el poder invencible de l'amor, més fort que la voluntat i més durador que la vida, és un tema constant de la literatura medieval.

Els inventaris antics de llibres tampoc ens havien donat fins ara la plena certesa de l'existència de la traducció: ens deixaven sovint dubtar sobre la llengua en la qual eren escrits quan no es referien clarament a textos francesos.

El *romansium de Tristany* de l'inventari dels béns d'En Bernat de Gualbes (any 1338) és francès, segons ens declara el mateix inventari: «unum librum de pergameno scriptum de lingua gallica».³

Així mateix, és francès el *Tristany ystoriat* que en 1383 l'infant Joàn ofereix a Na Violant de Bar.⁴

1. *Orígenes de la Novela española*, I (1905), CLXX-CLXXI.
2. *Las novelas catalanas de caballerías y «Tirant lo Blanch»*, en *Primer Congreso Internacional de la Lengua Catalana*, Barcelona, 1908, p. 577-583.
3. J. MAS: *Notes documentals de llibres antics a Barcelona*, en *Boletín de la R. Academia de Buenas Letras*, any XVI (1916), p. 458.
4. A. RUBIÓ: *Documents per la cultura catalana mig-eval*, I, 314.

En l'inventari dels llibres del príncep Carles de Viana, fet després de sa mort ocorreguda en 1461, figura un *Tristany de Leonis* que el Sr. Bonilla vol que sigui la versió catalana¹ pel fet de venir citat sense indicació d'idioma després d'altres dos llibres del cicle bretó (*Sant Greal* i *Giron*), dels quals es fa constar que estàn escrits en francès. No ens sembla aquesta raó prou convincent, i encara ens decidim a creure que el *Tristany* de l'esmentat inventari és francès,² perquè la llibreria del príncep de Viana era formada en sa meitat per llibres llatins, una quarta part per obres a bon segur franceses, i *Desdevises du Dezert*³ solament s'atreveix a indicar-ne quatre com a catalanes, i encara no és una cosa ben provada. A més, alguns dels llibres que en aquesta llibreria són llatins corrien ja traduïts a la nostra llengua (*Tragedies* i *Epistoles* de Sèneca i *Imago Mundi*, per exemple), i altres consten com a francesos que també havien estat traslladats al català (*Sant Graal*, *Boeci de Consolacio*, *Valeri Maxim*, *Llibre de vicis e virtuts*). Tot això ens prova que les aficions literàries i d'erudició del príncep tenien un caràcter universal, i no podem, per tant, creure catalans els seus llibres si no ens consten com a tals. El fet de trobar en l'inventari el títol dels llibres en català no ens pot servir tampoc per a identificar l'idioma del llibre.

Una gran partida dels llibres del príncep de Viana anaren a parar a la biblioteca del Condestable de Portugal, l'inventari de la qual (1466) és més explícit que el del príncep; però el *Tristany*, que segurament ens fóra dit en quina llengua era redactat, no s'hi troba.⁴

1. «Creo muy probable que el *Tristan* catalán existiese, en el siglo xv, en la biblioteca de D. Carlos, príncipe de Viana. En el catálogo de sus libros, después de citarse un «*Sent Greal* en frances» y dos ejemplares del «*Giron* en frances», se menciona un «*Tristany de Leonis*» sin expresarse el idioma en que se hallaba redactado; pero, por la forma de la cita, me inclino a suponer que no se trataba del texto francés, ni del castellano, sino del catalán.» BONILLA: *Tristan de Leonis*, Madrid, 1912, p. XXIX.

2. Per francès el té també MENÉNDEZ PELAYO: *Orígenes de la Novela española*, I, CLXX.

3. *Don Carlos d'Aragon, prince de Viane. Étude sur l'Espagne du Nord au XV^e siècle*, París, 1889, ps. 452-455.

4. BALAGUER Y MERINO: *D. Pedro el Condestable de Portugal considerado como escritor, erudito y anticuario*, en *Revista de Ciencias Históricas*, t. II, 380-472.

En canvi, sembla contenir la versió catalana el *Romanç de Tristany* que es troba en l'inventari d'En Joàn Mitjavila,¹ mercader i ciutadà de València, datat a 2 de desembre de 1331, puix no és lògic suposar-lo francès mentre tots els altres llibres del mateix inventari són llatins o catalans.

En l'inventari del castell de Tous (1410) figura també un «libre de paper qui es les *istories de Tristany*, ab cubertes verts», que bé podria ésser la traducció catalana. S'hi troben també altres llibres de cavalleria, en cap dels quals es fa notar el llenguatge en què estàn escrits: «1 libre de *Ordinacio de cavalleria*»; «1 libre de paper que es la *destruccio de la taula redona*», «1 libre de pergami ab .x. boletes de lauto e dos gafets, son les *istories del Alexandri*, ab cuberta de cordova».²

Altres dues llistes antigues de llibres hem trobat nosaltres, en l'Arxiu municipal de Cervera, redactades l'any 1422 i continent ambdúes el *Tristany*.

Una d'elles és l'inventari dels béns de Na Tomasa, pres per Na Francesqua, sa mare, i N'Azbert de Muntergull. Entre els tretze llibres d'aquest inventari, la major partida dels quals són textos jurídics, es troben «unes *Istories Troianes*, en frances, scrites en paper, stimades a mig flori»; «altre romanç de la *Taula Redona*, scrit en paper, stimat un flori»; «altre romanç frances scrit en pergami ab posts vermeylles, stimat dos florins» i «altre libre de *Tristany* scrit en paper, squinçat, stimat mig flori». La presència en aquest inventari de llibres francesos ens fa dubtar sobre la llengua en què pogués ésser escrit aquest *Tristany*.

L'altre inventari de l'Arxiu de Cervera és el dels béns d'En Berenguer de Copons, senyor del Castell del Llor, escrit també l'any 1422. Aquest inventari, notable per molts conceptes, obté en la nostra qüestió un interès extraordinari, perquè ens descriu un fragment del *Tristany* català, encara que citant-lo amb altre nom. Diu així, l'inventari, en descriure el seu quart llibre:

«Item altre libre ab cubertes de fust, cubertes de vert e cinch platons de lauto, scrit en paper apellat *libre del Sant Greal*. Comence en la primera fulla en la rubrica:

1. J. MAS : lloc citat, p. 240.

2. R. D'ALÓS : *Inventaris de castells catalans*, en *Estudis Universitaris Catalans*, IV (1910), ps. 145-146.

En nom de Deu e de nostra dona Santa Maria.

Lo libre comence:

En aquell temps diu lo compte que en la vigilia de la festa

E fenex en la darrera fulla:

Per ço que no ploras car no l podie acadar e com Merli viu l infant».

Efectivament, *La Demanda del Sant Greal* del ms. de la Biblioteca Ambrosiana de Milà¹ comença amb la mateixa frase anotada en el nostre inventari:

E en aquell temps diu lo comta
qua cant fo la pasque de pantagos-
ta... (Ms. de la Ambrosiana: CRES-
CINI I TODESCO, p. 1.)

En aquell temps diu lo compte
que en la vigilia de la festa. (In-
ventari d'En B. de Copons.)

Diguem, de passada, que la frase del nostre inventari ens dóna una lliçó més correcta que el ms. de Milà. En primer lloc suprimeix la *e* inicial, que no ha de lligar amb cap relació anterior, i es refereix a la «vigilia de la festa», tal com és de veure en la redacció francesa, «A la veille de pentecoste.»²

Endebades es cercaria en *La Demanda* la frase donada per *explicit* del llibre d'En Berenguer de Copons. Aquesta frase la trobem, en canvi, en el fragment del *Tristany* de Cervera:

per ço que no ploras, car no l podie
aquadar per la fam que avie. E
com Merli viu l infant ... (*Tris-
tany*, fragment de Cervera, f. 2 v.)

per ço que no ploras car no l po-
die acadar e com Merli viu l in-
fant (Inventari d'En B. de Co-
pons.)

1. Sembla que la primera menció que es féu d'aquest ms. és la de Varnhagen.

«Varnhagen, en su ligero opúsculo *Da litteratura dos livros de cavallerias* (Viena, 1872), cita de pasada un códice de la Ambrosiana, de Milan, escrito en 1380, que contiene la última parte del *Lanzarote en valenciano* (?); pero debe de haber algun error en cuanto a la lengua, porque ninguno de los que han tratado *ex professo* de literatura catalana le menciona, ni siquiera A. Morel Fatio en la muy esmerada reseña inserta en la colección de Gröber, *Grundriss der romanischen Philologie*.» (MENÉNDEZ PELAYO: *Orígenes de la Novela*, I, CLXXI.)

Aquest ms. està a punt de publicar-se formant el volum X.^e de la «Biblioteca Filològica de l'Institut de la Llengua Catalana», per VINCENZO CRESCINI I VENANZIO TODESCO: *La Versione catalana della Inchiesta del San Graal*. Devem a l'amabilitat de la Direcció de la «Biblioteca Filològica» l'haver pogut llegir les proves de l'obra esmentada.

2. SOMMER: *The vulgate version of the Arturian Romances (Les aventures ou la queste del Saint Graal)*.